

Εἰς τὰ μνημεῖα τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Θεοδώρου οἱ φιλάρχαιο ἀποδίδουσι πολλῶ μείζονα ἀξίαν ἢ εἰς τὰ τῶν κραταιοτάτων μοναρχῶν. Ὅθεν ὁ πειρασμὸς ἦτο μέγας, ἡ δὲ μὴ Λυδία ἐφάνταζετο ἀπὸ τοῦδε ὁποῖαν ἐντύπωσιν θὰ ἐνεποιεῖ τὸ ὄπλον ἐκεῖνο, ἀποτεθειμένον ἐπὶ μέλανος στιλπνοῦ τραπεζίου ἐν τῇ παρὰ τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου κατοικίᾳ της. «Ὅμως, εἶπε λαβοῦσα τὸ ἐγχειρίδιον μετ' ἐνδοιασμοῦ, οἷον συνήθως δεικνύουσιν οἱ ποθοῦντες ἀλλὰ μὴ τολμῶντες νὰ λάβωσι προσφερόμενον δῶρον, καὶ μειδιάσασα φιλοφρονέστατα πρὸς τὴν Κολόμβαν: Ἀγαπητὴ μοι Κολόμβα... δὲν δύναμαι... δὲν τολμῶ νὰ σᾶς ἀφήσω νὰ ἀναχωρήσητε ἄοπλοις.

— Μὲ συνοδεύει ὁ ἀδελφός μου, εἶπεν ἡ Κολόμβα ὑπερφάνως, καὶ ἔχομεν τὸ ὠραῖον τουφέκιον, τὸ ὁποῖον ὁ πατήρ σας μᾶς ἐχάρισε. Ὅρσο, τὸ ἐγέμισες μὲ σφαίρας;»

Ἡ μὴ Νέβιλ ἐκράτησε τὸ ἐγχειρίδιον ἡ δὲ Κολόμβα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου, εἰς ὃν εἶναι ἐκτεθειμένος ὁ χαρίζων εἰς φίλους αἰχμηρὰ ὄπλα ἀπήτησεν ἐν πεντάλεπτον εἰς πληρωμὴν.

Ἐπιστάσης τῆς ὥρας τῆς ἀναχωρήσεως ὁ Ὅρσος ἔθλιψε καὶ πάλιν τὴν χεῖρα τῆς μὴς Νέβιλ, ἡ δὲ Κολόμβα ἀσπασθεῖσα αὐτὴν παρουσίασε πρὸς ἀσπασμὸν τὰ ῥόδινα χεῖλη της καὶ εἰς τὸν συνταγματάρχην, ἐκπλαγέντα διὰ τὴν κορσικανικὴν φιλοφροσύνην. Ἀπὸ τοῦ παραθύρου τῆς αἰθούσης εἶδεν ἡ μὴς Λυδία ἐπιβαίνοντας τῶν ἵππων τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν ἀδελφὴν· παρετήρησε δὲ, ὅτι τὰ βλέμματα τῆς Κολόμβας ἀπῆστραπτον, ἐμφαίνοντα κακεντρεχῆ χαρὰν, ἣν τὸ πρῶτον τότε ἔβλεπεν ἀποτυπουμένην εἰς τὴν μορφήν της. Ἡ ὑψηλὴ ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ γυνή, ἡ στερεῶς ἐμμένουσα εἰς τὰς βαρβάρους περὶ τιμῆς δοξασίας, ἡ ὑψοῦσα ὑπερφάνως τὸ μέτωπον, καὶ τῆς ὁποίας τὰ χεῖλη ἀνεκέρτου σαρδάνιον μειδιάμα, ἡ γυνὴ αὕτη ἄγουσα ὡς εἰς ἔργον ἀπαίσιον τὸν νέον ἐκεῖνον ὀπλισμένον, ὑπενθύμισεν αὐτῇ τοὺς φόβους τοῦ Ὅρσου, καὶ τῇ ἐφάνη ὅτι ἔβλεπε τὸν κακὸν τοῦ δαίμονα, φέροντα αὐτὸν εἰς ἀπώλειαν. Ὁ Ὅρσος ἰππεύσας ὕψωσε τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν εἶδε· καὶ εἶτε ἐμάντευσε τοὺς διαλογισμούς της, εἶτε ἀπλῶς ἠθέλησε νὰ τὴν ἀποχαρῆται τὸ ὕστατον, λαβὼν τὸν διὰ σειρητηίου ἀνηρητημένον ἀπὸ τοῦ τραχήλου τοῦ αἰγυπτιακὸν δακτύλιον προσήγγισεν αὐτὸν εἰς τὰ χεῖλη του. Ἡ μὴς Λυδία ἐρυθρίασασα ἀπεχώρησε τοῦ παραθύρου, εἶτα δὲ παραχρῆμα σχεδὸν ἐπανελθούσα, εἶδε τοὺς δύο Κορσικανούς ἀπομακρυνομένους μετὰ ταχύτητος ἐπὶ τῶν καλπάζοντων ἵππων των καὶ προχωροῦντας πρὸς τὰ ὄρη. Μεθ' ἡμίσειαν ὥραν ὁ συνταγματάρχης τῇ εἶδειξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τοῦ ὀδεύοντος

παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐν τῷ μυθῷ τοῦ κόλπου, καὶ εἶδεν ἡ μὴς Λυδία, ὅτι ὁ Ὅρσος ἔστρεφε συνεχῶς τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν πόλιν, μέχρις ὅτου ἐγένοντο ἄφαντοι, παρακάμψαντες τὰ τέλματα, ὅπου σήμερον ὑπάρχει κάλλιστον φυτώριον.

Ἡ μὴς Λυδία, ἐμβλέψασα εἰς τὸ κάτοπτρον εἶδε τὸ πρόσωπόν της ὠρόν.

«Τί νὰ σκέπτεται ἀρὰ γε περὶ ἐμοῦ ὁ νέος οὗτος; διανοήθη· καὶ ἐγὼ τί περὶ αὐτοῦ σκέπτομαι; ἀλλὰ καὶ διατί νὰ σκέπτομαι περὶ αὐτοῦ;... Ἀπλοῦς γνώριμος τοῦ ταξειδίου... Τί ἦλθα νὰ κάμω εἰς τὴν Κορσικὴν;... ὦ! δὲν τὸν ἀγαπῶ... Ὅχι, ὄχι· ἔπειτα τοῦτο εἶναι ἀδύνατον... Καὶ ἡ Κολόμβα... ἐγὼ νὰ γείνω νύμφη μιᾶς μοιρολογιστρίας! ἡ ὁποία μάλιστα φέρει ἐπάνω της καὶ ἐν μακρὸν ἐγχειρίδιον!» Παρατηρήσασα δ' ὅτι ἐκράτει τὸ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ἔρριπεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς κοσμοδόχου πυξίδος. «Φαντάζομαι τὴν Κολόμβαν εἰς τὸ Λονδῖνον... νὰ χορεύη μάλιστα εἰς τοῦ Ἀλμὰκ!... ὕψιστε Θεέ, τί λέων⁴⁾ διὰ τὴν ἔκθεσιν!... Ἦμπορεῖ ὅμως καὶ νὰ κάμη κρότον ἡ Κολόμβα εἰς τὸ Λονδῖνον... Ἐκεῖνος μὲ ἀγαπᾷ, εἶμαι βεβαία... Εἶναι ἥρωος μυθιστορικὸς τοῦ ὁποίου ἐγὼ διέκοψα τὸ πολυκίνδυνον στάδιον... Ἀλλ' εἶχε πραγματικῶς ὀρεξιν νὰ ἐκδικήσῃ τὸν πατέρα του, κατὰ τὴν Κορσικανικὴν μέθοδον;... Ἦτο κᾶτι τι κυμαινόμενον μεταξὺ ῥωμαντικοῦ ἥρωος καὶ κομψευομένου τοῦ συρμού... Ἐγὼ τὸν ἔκαμα τέλειον κομψευόμενον, ἀλλὰ κομψευόμενον ἔχοντα κορσικανὸν ῥάπτην!...»

Κατακλιθεῖσα ἠθέλησε νὰ κοιμηθῇ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν· ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἀναφέρω τὴν συνέχειαν τοῦ μονολόγου της, ἐν ᾧ ἀπειράκις ἐπανέλαβεν ὅτι ὁ κύριος Δέλλα Ρέββια καὶ ἦτο καὶ εἶναι καὶ θὰ ἦναι παντελῶς ἀδιάφορος εἰς αὐτήν.

[Ἐπεται συνέχεια]

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΚΡΙΝΟΣ

Καὶ ἡ σεβαστὴ μνήμη ἐντίμου καὶ ἐπιστήμονος πολίτου, οὐτινος πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐστερήθη ἡ κοινωνία, τοῦ Σταματίου Κρίνου, καὶ ἡ ἐνθερμος φίλια, ἥτις μὲ συνέδεε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σειρὰν ἀδιάλειπτον πολλῶν ἐτῶν, μοι ἐπιβάλλουσι τὸ πένθημον καθῆκον ν' ἀποτίσω φόρον ἐλάχιστον σεβάσμου εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν, ἀναγράφων ἐν ἀτέχνῳ καὶ ἀτελεῖ διαγράμματι ἐξ ἀναμνήσεων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ὡς πολίτου καὶ ἐπιστήμονος.

⁴⁾ Οὕτως ἐκάλουν τότε ἐν Ἀγγλίᾳ τοὺς καλλωπιστάς, τοὺς κινουντας τὴν γενικὴν περιέργειαν δι' ἐκτάκτου τινὸς προσόντος.

Ὁ Σταμάτιος Κρίνος ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀνδρας τῆς εὐθὺς μετὰ τὸν ἀγῶνα ἀποτελεσάσης τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν γενεᾶς, εἰς ἣν ἀνετέθη τὸ ἔργον νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τοῦ νέου κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος ἐπὶ τοῦ ἐλευθερωθέντος ἔδαφους τῆς Ἑλληνικῆς γῆς· ἔργον μέγιστον, καὶ δυσχερές, ἀπαιτοῦν ἐργασίαν ἐνδεδεχῆ, ἀδιάλειπτον ἐπαγρύπνησιν, ἐθελουσίαν, καὶ κόπους ἄνευ ὑλικῆς ἀμοιβῆς, ἐν μέσῳ ἐλλείψεων ἀπέριων. Ἡ γενεὰ τῆς σήμερον, ἡ δρέπουσα καθ' ἑκάστην τοὺς καρποὺς τῆς νέας εὐρύθμου καὶ ὁμαλῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀγνοεῖ ἴσως μὲ ποίους ἰδρωτὰς ἰδιωτῶν ἐποτίσθη τὸ ἔδαφος τοῦ κοινωνικοῦ ἀγροῦ, καὶ τίνες κόποι, καὶ ἡλικία ἐργασία κατεβλήθησαν πρὸς καλλιέργειαν αὐτοῦ καὶ γοιμοποίησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐξ ἐσφαλμένης θεωρίας, ἢ πρὸς ἀπόκρυψιν ἴσως τῆς ἰδίας ἀνικανότητος καὶ πονηρίας, διακηρύττουσιν ὅτι οἱ πολιτευόμενοι μόνον, οἱ ἰθύνοντες τὰ τῆς πολιτείας συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἢ κακοδαιμονίαν αὐτῆς καὶ τούτους κηρύττουσιν ὑπευθύνους καὶ τούτους τιμῶσι καὶ ἀφηρωϊζοῦσιν, ἢ καταρῶνται καὶ τιμωροῦσιν, ἐνῶ ἐν τῇ κοινωνικῇ μνημικῇ πολλοὶ ὑπάρχουσιν οἱ ἐργάται, οἵτινες διὰ τῆς ἀφανοῦς αὐτῶν ἐργασίας, διὰ τοῦ εὐθέως χαρακτῆρος, διὰ τῆς τιμιότητος ἐπιδρῶσι σωτηρίως ἐπ' αὐτῆς, μὴ ἀναμιγνόμενοι παντάπασιν εἰς τὰς μικρολόγους ἐριδας τῶν πολιτικῶν παθῶν.

Εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους ἀνῆκεν ὁ Σταμάτιος Κρίνος, ὅστις ὑπῆρξε μέχρι τέλους τοῦ βίου του εἰς τῶν γησιωτέρων τύπων τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἡ μετὰ τὸν ἀγῶνα κοινωνία ἀνέθρεψε καὶ ἐγαλοῦχησε, καὶ τοὺς ὁποίους κυρίως διέκρινε τὸ ζῶηρόν αἰσθημα τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ καθήκοντος, ὅπερ εἶχον οὐ μόνον πρὸς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ἀναπτύξας ἑαυτὸν ἐνωρὶς διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς προπαρασκευῆς, καὶ διαπλάσας διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ἰδιωτικὸν βίον αὐτοαρκῆ, διετήρησε μέχρι τέλους ἀμειώτους τὰς ἀρετὰς τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος, αἵτινες ἐχαρακτήριζον τοὺς ἀνδρας τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο ἐτρεφεν ἄπειρον, καὶ ἄσβεστον ἀγάπην πρὸς τὸ παρελθόν, ὅπερ συγκρίνων πρὸς τὸ παρόν, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς ἔλεγεν, ἡ ἡλικία του εἰσήγαγεν αὐτόν, ἔχαιρε μὲν ὡς πολίτης φιλοπάτρις ἐπὶ τῇ γενομένῃ προόδῳ, ἀλλὰ καὶ ἐλυπεῖτο, διότι πολλοῦ ἔβλεπε κρημνιζόμενα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος ἄνευ ἐλπίδος ἐπανορθώσεως. Ἄς ἀρχίσω δ' ἐντεῦθεν τῶν ἀναμνήσεων τῶν λόγων τοῦ φίλου μου ἐν τῇ ἀτέχνῳ ταύτῃ ἀπεικονίσει:

«Δὲν ἀγαπῶ, μοι ἔλεγε πολλάκις ἐν συνομιλίᾳ καὶ ἀναστροφῇ, τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τῆς νέας γενεᾶς, οἵτινες δημοκοποῦντες καὶ φωνασκοῦντες ζητοῦσι μόνον νὰ κρημνίσωσιν, ἀνικανοὶ ἐντελῶς αὐτοὶ ὄντες νὰ θέσωσι λίθον ἐπὶ λίθου. Ἀγνοοῦσι,

προσέθετε, τοὺς νόμους τῆς προόδου τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, λησμονοῦσιν ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπάρχει ἀδιάρρηκτος σύνδεσμος αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος, τὸν ὁποῖον οὔτε πολιτικός, οὔτε ἰδιώτης ἰσθῶς πολιτευόμενος καὶ σωφρόνως δρῶν, πρέπει νὰ διασπᾷ· τούναντιον ὀφείλει νὰ μελετᾷ καὶ σπουδάζῃ, ὅπως εἰς ἕκαστον βῆμα πρὸς τὰ πρόσω βαίῃ ἀσφαλῶς καὶ ἐν πλήρει φωτί. » Ἀπηριθμεῖ δὲ ἄπειρα παραδείγματα ἐκ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῶν χρόνων του, δι' ὧν ἀπεδείκνυε τίνες παρ' ἡμῖν καινοτομιαὶ ἐπέτυχον καὶ τίνες ἢ ἀπέτυχον ἐντελῶς, ἢ οὐδὲ ὅλως ὠφέλησαν. Ἦτο δὲ ὁ Κρίνος εἴπερ τις καὶ ἄλλος φιλόστωρ, καὶ ἡ πολυτομος αὐτοῦ βιβλιοθήκη ἔβριθεν ἱστορικῶν ἔργων, περὶ Ἑλλάδος πραγματευμένων· ἦτο δὲ αὐτὸς οὗτος ἡ ζῶσα ἱστορία τῶν συγχρόνων του· ἀνεμίχθη δὲ καὶ ἐπὶ βραχεῖ, κομιδῇ νέος ὢν, μετὰ τόλμης καὶ πολιτικοῦ θάρρους μετ' ἄλλων ἡλικιωτῶν ὡς πρωταγωνιστῆς εἰς τὰς ἀντιδράσεις, αἵτινες ἐξηγέρθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ τῆς βαυαροκρατίας. Ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ «Λαὸς ἀγνοῶν τὴν ἱστορίαν του καὶ τὴν γεωγραφίαν του δὲν δύναται νὰ βαδίσῃ ταχεῖ βήματι πρὸς τὴν πρόοδον· ὁ δ' Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἔχει ἱστορικὸν βιβλίον ἄλλο εἰς χεῖρας, πλὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, διὸ καὶ πιστεύει ὅτι ὁ βίος αὐτοῦ εἶνε ἄμεσος ἀπόρροια τοῦ ἀρχαίου, ἐνῶ χωρίζουσι τοῦτον ἀπ' ἐκείνου αἰῶνες ὀλόκληροι. Ἡ ἄγνοια τῆς ἱστορίας, ἡ ἄγνοια τῆς γεωγραφίας καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον μικροπολίτην, μὴ ἐμπνεόμενον πρὸς οὐδὲν μέγα· ἡ ἐνέργειά του, ἡ κρίσις του, αἱ σκέψεις του, περιορίζονται εἰς τὸ χωρίον του, εἰς τὸν δῆμόν του, εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Ἐκ τούτου δὲ ἀναπτύσσονται πάθη τοπικά, διαιροῦνται οἱ πολῖται εἰς δύο στρατόπεδα, ἐρίζοντα περὶ τῆς ἀρχῆς, ὧν ἕκαστερον βλέπει καταστρεφόμενα τὰ ἔργα του ὑπὸ τοῦ ἐτέρου, ἐν τῷ ἀγῶνι δὲ τούτῳ συμπαρασύροντα καὶ μηδενίζοντα πᾶσαν μεμονωμένην ἰδιωτικὴν ἐργασίαν πολιτῶν, οἵτινες εὐρυτέραν ἔχοντες ἀνάπτυξιν, καὶ δραστηριωτέραν φιλοπονίαν δὲν θέλουσιν ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς τοὺς σπουδαρχικοὺς τούτους ἀγῶνας.»

Ἐκ τοιούτων ἰδεῶν ἐλαυνόμενος ἡγάπα, ὡς εἶπον, τὸ παρελθόν, διότι ἐν αὐτῷ εἶδε πάντας οἰκοδομοῦντας. Διὰ τοῦτο δὲ ἀνάγνωσιν πρὸς ἀναψυχὴν εἶχε τὰ πνευματικὰ Ἑλληνικὰ ἔργα, αἵτινα τὸ παρελθόν παρήγαγεν. Ἐνίοτε ἐπρόσθανα αὐτὸν ἀναγινώσκοντα στοιχειωδέστατον βιβλίον διδασκτικὸν τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, γεγραμμένον ὑπὸ παλαιοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους ὅπερ μοι ἐπεδείκνυεν ἄμεσως καὶ συνέκρινε πρὸς πολλὰ τῆς παρ' ἡμῖν βιβλιοκαπηλικῆς ἐργολαβίας ἀποκυήματα. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ προσκόλλησις τοῦ Κρίνου εἰς ταῦτα τὰ ἔργα, ὥστε ἡσυχολήθη δι' ὅλου αὐτοῦ, δύναμαι νὰ εἶπω, τοῦ

βίου να κατάρτιση συλλογὴν ὅσον αἶον τε πλήρη τῶν ἐκδοθέντων βιβλίων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821, πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, συλλογὴν πολύτιμον, ἣτις ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέπει νὰ διασπασθῆ διότι εἶνε κειμήλιον ἐθνικόν, εἰς ἰδιώτου χειρὰς εὐρισκόμενον.

— Θὰ χρησιμεύσῃ, μοι ἔλεγε, μίαν ἡμέραν ἡ συλλογὴ αὕτη δι' ἐκεῖνον, ὅστις θὰ θελήσῃ νὰ γράψῃ περὶ τῆς πνευματικῆς κινήσεως, καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν γραμμάτων, τῆς παιδείας καὶ τῆς διδασκαλίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι τὸ ἱστορικὸν νῆμα δὲν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 1821. » Ὅτε δ' ἐγώ, τοῦ λόγου παρεμπεσόντος περὶ διδασκαλίας, εἶπον ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς πειραματικῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἀστρονομίας ἐδιδάχθησαν δι' ὀργάνων τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Καίρη ἐν τῷ Ὁρφανοτροφείῳ τῆς Ἀνδρου, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ κατόπιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

— Ὅχι, ἀπήντησεν ὀργίλως ἀτενίζων με, ἀγνοεῖτε τὴν ἱστορίαν, καὶ νομίζετε ὅτι σεῖς ἐδημιουργήσατε τὰ πάντα, καὶ καυχᾶσθε καὶ θρασύνεσθε ἐν τῇ ἀγνοίᾳ σας, καὶ ἐγερθεὶς κατεβίβασεν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης του σωρείαν Ἑλληνικῶν βιβλίων ἱστορικῶν καὶ διδασκτικῶν τῶν δύο παρελθουσῶν ἑκατονταετηρίδων, δι' ὧν μοι κατέδειξεν ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ πειραματικὴ φυσικὴ ἐδιδάσκετο δι' ὀργάνων, ὧν στεροῦνται σήμερον τὰ Γυμνάσια. « Ποῦ διδάσκειται ἡ φιλοσοφία σας, εἶπεν, ποῦ ἡ γενικὴ ἱστορία, ποῦ ἡ ῥητορικὴ; Ὁ ἄμβων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τῶν ῥητόρων τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων εἰσήγησε καὶ σιγᾶ μάλιστα δ' ἔχετε δύο ἢ τρεῖς νὰ ἐπιδείξητε ῥήτορας τοῦ πολιτικοῦ καὶ δικανικοῦ βήματος. »

Ἡ ἀγάπη, ἣν εἶχε πρὸς τοὺς διδασκάλους, οἵτινες ἐδίδαξαν αὐτῷ τὰ πρῶτα γράμματα ἦτο συγκινητικὴ, ἰδίᾳ δὲ συχνάκις ἐμνημόνευε τοῦ Δημητρίου Πεζάρου. Ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του εἶχεν ἀνηρτημένους μόνους εἰκόνας τῶν Γάλλων καθηγητῶν του τῆς χημείας καὶ τῆς βοτανικῆς. Ἡ πρὸς τὸν Κοραῆν ὑπόληψις του καὶ ἔρωσ εἶχε φθάσει μέχρις ἰδιοτροπίας. « Ἐχω τὴν πληρεστέραν τῶν ὑπαρχουσῶν συλλογῶν τῶν ἔργων τοῦ Κοραῆ » μοι ἔλεγε μίαν ἡμέραν, « ἀλλὰ μοι λείπει ἐν, ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ αὐτοῦ ἡ λατινικὴ, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν Μονπελιέ. » Αὕτη ἀνετυπώθη εἶπον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μειδιῶν ἀπήντησεν, ὡς ἐμμανὴς συλλέκτης ἀρχαίων γνησίων καλλιτεχνημάτων, « Τὸ γνωρίζω, ἀλλ' ἤθελα τὴν πρωτότυπον. »

* *

*

Τοιοῦτος ὦν περὶ τὰ παλαιά, καὶ ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἐμπνεόμενος, δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου ἐπε-

ζήτησεν ὡς πολίτης ἔχων καθήκοντα πρὸς τὴν κοινωνίαν, ἐν ἣ ἔζη, τὴν βελτίωσιν τοῦ ὑπάρχοντος, ἄνευ καταστροφῆς τούτου, ἤθελε νὰ περιποιεῖται ἐφ' ὅσον ἠδύνατο καὶ ἐγνωρίζε πᾶν φυτὸν χρήσιμον ὅπως ἀναπτύξῃ αὐτό, οὐχὶ δὲ νὰ ἐκρίζοι καὶ ἀποκόπτῃ. Διὰ τοῦτο ἡγάπα ἰδιαιζόντως καὶ ὑπελήπτετο πάντας τοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐργαζομένους, ὧν πολλάκις ἐπέζητει αὐτὸς οὗτος τὴν γνωριμίαν καὶ τὴν ἀναστροφὴν. Ἡσθάνετο ἄφατον ἀγαλλίασιν, καὶ κατέλειπεν ἀγογγύστας καὶ τὴν σπουδαιοτάτην ἐργασίαν, ὡσάκις προσήρχετό τις εἰς τὸ σπουδαστήριον αὐτοῦ, ἢ τὸ φαρμακευτικὸν ἐργαστάσιον ὅπως ζητήσῃ συμβουλὴν ἢ ἐπικαλεσθῆ τὰς γνώσεις του, καὶ τὴν πεῖραν του. Δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα ἄλλων ὀνομάτων, ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὁμολογῶ ὅτι πολλῶν διατριβῶν μου καὶ ἔργων τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν ὀφείλω εἰς τὰς προτροπὰς αὐτοῦ, καὶ τὰς συμβουλὰς. Καὶ τίς νέος ἐπιστήμων μεταφραστῆς ἢ συγγραφεὺς ἀξίου λόγου φυσικοῖστορικοῦ ἔργου δὲν προσῆλθεν εἰς αὐτόν, ἵνα μάθῃ τὴν ἀκριβῆ μετάφρασιν ὅρου ἐπιστημονικοῦ, ἢ τὸν καθορισμὸν φυτοῦ, καὶ φαρμάκου; καὶ ποῖον γλωσσάριον παλαιὸν ἢ νέον, ἢ χημικὸν βιβλίον ἤθελέ τις ζητήσῃ καὶ δὲν ἤθελεν ἀνεύρει εἰς τὴν βιβλιοθήκην του; Δὲν ἔπραττε δὲ τοῦτο χάριν ἐπιδείξεως ἀλλ' ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἐκ καθήκοντος, ὅπερ εἶχεν, ὡς ἔλεγε νὰ ποδηγετῆ τοὺς ἄλλους, ἵνα πράξωσιν ὅτι αὐτὸς δὲν ἤθελε δυνηθῆ, οὐδὲ εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ μνημονεύσῃ αὐτοῦ, θεωρῶν τοῦτο ἄσκοπον ἐπίδειξιν περὶ μικρά. Ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις θ' ἀπέφερε ἀφθονωτέρους καρπούς, ἐὰν οἱ καθηγηταὶ συνεχρωτίζοντο πλεότερον μετὰ τῶν φοιτητῶν, σήμερον γνωστοὶ μόνον ὄντες ἐκ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐξετάσεων, ἄσχετοι δὲ μένοντες καὶ ξένοι πρὸς αὐτούς, οὐδόλους ἐπιδρῶντες δι' ἰδιαιτέρων συνεντεύξεων ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σπουδαστηρίῳ.

Ἐθεώρει δὲ οὐχὶ ἀτόπως καὶ τὰς σχέσεις τῶν παρ' ἡμῖν λογίων μετὰ τῶν ἐπιστημόνων τῆς Ἑσπερίας ὡς μοχλόν, ἔστω καὶ ἀσθενῆ, πρὸς ἐξέγερσιν τῆς νεοαρκωμένης παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, ἐτίμα δὲ τούτους μεγάλως, καὶ προθύμως ὑπήκουεν, εἰς ὅ, τι ἤθελον ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ. Νοπή εἶνε εἰς τὴν μνήμην μου ἡ εἰκὼν, ὅτε πρό τινῶν μνηῶν, κατὰ πρόσκλησίν του, μεταβάς εἰς τὸν οἶκόν του, εὗρον αὐτὸν ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του καθήμενον ἐν μέσῳ βιβλίων, καὶ φιαλῶν φαρμάκων, καὶ βοτανῶν, καὶ σημειώσεων χειρογράφων, πολλῶν τὴν τρίχα, καὶ καταβεβλημένον ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, ἀναγινώσκοντα τὸν περιηγητὴν Βελλώνιον.

— Θὰ σοὶ ἀναθέσω μοι λέγει μίαν ἐργασίαν. Ἐλαβον ἐπιστολάς ἐξ ἐπιστημόνων χημικῶν καὶ βοτανικῶν τῆς Γαλλίας, ὅπως ζητήσω ἐνταῦθα

συνδρομὰς πρὸς Ἱδρυσιν ἀνδριάντος ἐν Μάνς τῆς Γαλλίας εἰς τὸν περιηγητὴν Βελλώνιον. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐξ ἀβρότητας προσκαλοῦσιν ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, νὰ καταβάλωμεν εἰς τὸν ἔρανον ἐκείνων μικρὰν εἰσφορὰν ὑπὲρ μνημείου ἀνδρός, πολλὰ περὶ Ἑλλάδος γράψαντος, καὶ πηγῆς ὄντος ἱστορικῶν περὶ αὐτῆς γνώσεων. Ἄλλ' εἰς τίνα ν' ἀποταθῶ, τίς γνωρίζει τὸν Βελλώνιον καὶ τὰ ἔργα του παρ' ἡμῖν; Γράψε ὀλίγα εἰς τὴν Ἑστίαν περὶ τοῦ βίου του, ἵνα καταστήσωμεν αὐτὸν γνωστόν.» ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἐχαίρετο δὲ ὅταν διὰ τῶν φίλων συλλέξας ὀλίγα χρήματα ἀπέστειλεν αὐτὰ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν μετὰ τοῦ καταλόγου τῶν συνεισενεγκόντων.

**
*

Ὁ Σταμάτιος Κρίνος εἰς τῶν πρώτων ἐπιστημόνων χημικῶν καὶ βοτανικῶν, οὗς ἀπέκτησεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ πρώτα ἔτη τῆς ἀναγεννήσεώς της ἐγεννήθη εἰς Ταταῦλα τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1815. Μετὰ ἐπανελλημμένης συμφορᾶς, ἐπισυμβάσας εἰς τὸν πατρῶον οἶκον μετέβη εἰς Σύρον ἐν ἡλικίᾳ 15 ἐτῶν, ἔνθα ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Νεοφύτῳ Βάμβᾳ καὶ Δ. Πεζάρῳ, ἐργαζόμενος συνάμα ἐν τῷ φαρμακείῳ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ του Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος προηγουμένως εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ.

Κατὰ τὸ 1835 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἤκουσε φαρμακευτικὰ μαθήματα εἰς τὴν τότε, ἔνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀρτισυστάτου κοινωνίας, συστηθεῖσαν σχολὴν πρὸς μόρφωσιν ἐμπειρικῶν φαρμακοποιῶν. Λαβὼν τὸ δίπλωμα τοῦ φαρμακοποιοῦ συνέστησε τῷ 1837 φαρμακεῖον ἐν Ἀθήναις, ἐν τῷ μεταξύ δ' ἐφοίτα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, κ' ἐσπούδαζε τὴν γαλλικὴν.

Τὸ φαρμακεῖον του διετήρησε μέχρι τοῦ 1841, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἀπῆλθεν εἰς Εὐρώπην ὅπως αὐξήσῃ τὰς γνώσεις του, λάβῃ ἀληθῆ ἐπιστημονικὴν παιδείαν, καὶ μεταγγίσῃ αὐτὴν εἰς τὴν πατρίδα του. Κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς Πίσαν, ὅπου ἤκουσε φυσικὴν ἀπὸ τὸν Κάρολον Ματαιούτση καὶ χημείαν καὶ βοτανικὴν ἐξ ἄλλων διασήμων καθηγητῶν. Ἐκ Πίσσης δὲ μετέβη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐπὶ τίνα ἔτη διέμεινε, εἰδικῶς καταγινόμενος εἰς τὴν χημείαν καὶ τὴν βοτανικὴν, διατελέσας καὶ ἐπὶ χρόνον τινὰ προπαρασκευαστῆς τοῦ δισχήμου χημικοῦ Δουμᾶ.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας συνέστησε φαρμακεῖον αὐθις ἐπὶ ἐπιστημονικωτέρων βάσεων. Ἐξηκολούθησε δὲ τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας, ἐνήμερος πάντοτε ποθῶν νὰ εἶνε πρὸς πᾶσαν ἀνακάλυψιν ἐπιστημονικὴν ἐν τῇ χημείᾳ, καὶ πρὸς πᾶσαν νέαν θεωρίαν. Ἐλυπέτο δὲ, ὡς μοι ἔλεγε περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ὅτι δὲν ἠδύ-

νατο πλέον νὰ παρακολουθήσῃ τὰ γιγαντιαῖα ἄλματα, ἅτινα ἡ χημεία ἔκαμει ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων περὶ τε τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν.

Ἐπηρετήσε δ' ἔκτοτε καὶ τὴν πολιτείαν εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας. Ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν τεχνῶν ἐδίδαξε τεχνολογικὴν χημείαν τῷ 1848, καὶ κατόπιν τῷ 1851—1853. Ἐπῆρξε μέλος τοῦ ἰατροσυνηδρίου ἀπὸ τοῦ 1853 μέχρι τοῦ θανάτου του, καὶ συνετέλεσε διὰ τῶν γνώσεων αὐτοῦ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ μεταρρυθμισιν πολλῶν νόμων, ὧν αὐτὸς συνέταττε τὰ σχέδια, ἀφορώντων τὴν δημοσίαν ὑγίαν ἢ τὴν διοργάνωσιν τοῦ φαρμακευτικοῦ κλάδου.

Τῷ 1863 διαωρίσθη μέλος ἐπιτροπῆς πρὸς διεύθυνσιν τοῦ Σχολείου τῶν τεχνῶν, καὶ εἰργάσθη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ πρὸς σύνταξιν νέου κανονισμοῦ, δι' οὗ ἡ Σχολὴ αὕτη καθίστατο χρησιμωτέρα εἰς τὴν κοινωνίαν. «Δὲν ἤθελεν, ἔλεγε, τὴν πολυτεχνικὴν σχολὴν μονόφθαλμον, διδασκαλεῖον μόνον τῶν ὠραίων τεχνῶν, ὡς ἦτο κυρίως πρὶν, ἀλλὰ σχολεῖον πρακτικῶν γνώσεων, καὶ τεχνῶν διὰ τὸν λαόν, διὰ τὸν ἐργάτην, διὰ τὸν τεχνουργόν, διὰ τὸν βιομηχανόν. Τὸ ἔργον του δ' ἐπὶ τοιαύτης βάσεως ἰδρυθὲν συνεπλήρωσαν οἱ μετ' αὐτὸν διευθυνταί, καὶ συμπληροῦνται ὁσημέραι. «Ὅπου ἀνεπτύχθησαν αἱ ὠραῖαι τέχναι, ἔλεγεν, εἶχε προηγηθῆ πολιτισμὸς μακρῶν χρόνων, κοινωνικὴ ἀνάπτυξις εὐρεία, εὐμάρεια βίου, καὶ πλοῦτος. Ἀδύνατον ἔλεγε τὸ φυτὸν αὐτὸ νὰ προαχθῆ καὶ νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἧτις δὲν εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ τὸ κρίνῃ καὶ νὰ αἰσθανθῆ τὴν εὐωδίαν του, ἧτις δὲν ἔμαθε νὰ τιμᾷ τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν ἐπιστήμονα. Διὰ τοῦτο τὸ πολυτεχνεῖον πρέπει νὰ ἔχῃ διπλοῦν σκοπόν.»

Δὲν σημειῶ τὰς σκέψεις ταύτας ὡς τίνα καινοφανῆ ιδέαν, διότι παρὰ πολλῶν ἐλέχθη καὶ ἐγράφη, ἀλλ' ὡς παράδειγμα τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐμόρφου τὰς σκέψεις του, καὶ ἀντελαμβάνετο, ὀρμώμενος ἐκ γενικωτέρας θεωρίας, τῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν μακρὰν αὐτοῦ πείραν ἐπέμενε ἐν τοῖς συλλόγοις καὶ ταῖς ἐπιτροπαῖς, ὧν ἦτο μέλος εἰς τὰς πεποιεθήσεις του μετ' ἀκαμψίας σιδηρᾶς, οὐδὲ βῆμα ὑποχωρῶν, ἀλλ' ἐπιτιθέμενος κατὰ τῶν ἀντιδοξούντων πολλάκις διὰ τρόπον ὀργίλου, καὶ φράσεως δριμύτης. «Ὅταν δὲ διέβλεπεν ὅπισθεν τῶν ἀντιπρονοούντων εἰς τὰς συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις ὅτι ὑπεκρύπτετο ὑλικὸν καὶ ἰδιοτελὲς εὐτελὲς συμφέρον, καλυπτόμενον ὑπὸ πρῶτος λόγους καὶ πατριωτικούς πολλάκις, εἶχε τὸ θάρρος καὶ τὴν θέλησιν νὰ τὸ φέρῃ εἰς φῶς, ἀπογυμνῶν διὰ μιᾶς λέξεως τὸν ἀντίπαλόν του. Πόσοι ἐν τοῖς σωματείσι, ὧν ἦτο μέλος δὲν θέλουσιν ἀναμνησθῆ αὐταῦ, καὶ δὲν θέ-

λουσιν αισθανθῆ τὴν ἔλλειψίν του, ἄπολοι αὐτοὶ ὄντες νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρικῶς ἰδιοτελεῖς σκέψεις ὡς ἐκεῖνος, οὐτινος ὁ βίος καὶ ἡ μικρὰ περιουσία ἦτο προῖον ἐντίμου ἐργασίας, καὶ οὐτινος ὁ γρόνθος προτεινόμενος ἦτο χειρός, ἦν δὲν ἐμόλυνε ποτε πράξις ἰδιοτελεῆς ;

Ὡς ἐν τῷ πολυτεχνεῖῳ οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ τῶν Ὀλυμπίων, ἧς μέλος ἦτο ἀπὸ τοῦ 1858, ὅτε συνέστη ἡ πρώτη ἐκθεσις τῶν Ὀλυμπίων, εἰργάζετο ὑπὸ πνεῦμα πρακτικόν. Ἐλαβε δὲ μέρος εἰς ὅλας τὰς γενομένας ἐκθέσεις· καὶ ἡ τελευταία αὐτοῦ ἐργασία, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς τελευταίας του, εἶνε ἡ σύνταξις τῆς νέας ταξινομήσεως τῶν ἐκθεμάτων τῆς ἐκθέσεως τῶν Ὀλυμπίων, τῆς γενησομένης τῷ 1887, εἰς ἣν εἰργάζετο μετὰ δύο συναδέλφων του, οὓς ἠγάπα τοῦ Ν. Ἀποστολίδου καὶ Ἐμ. Δραγούμη. Τὴν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ τῶν Ὀλυμπίων ἐργασίαν του ἐθεώρει ἐν τῶν σπουδαιωτάτων καθηκόντων του. Διότι ἐπρέσβευεν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη εἶχεν οὐ μόνον τὴν ἀποστολὴν συλλογῆς, πρὸς ἔκθεσιν προϊόντων τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς τέχνης καθ' ὠρισμένον χρόνον, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτὴν ὡς σπουδαίως δυναμένην νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐμφυγώσεως τῆς ἐν γένει ἐγχωρίου παραγωγῆς.

* *

Ὁ Κρίνος ὡς χημικὸς ἐπιστήμων μεγάλως συνετέλεσε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φαρμακευτικῆς χημείας. Τὸ φαρμακευτικὸν αὐτοῦ ἐργαστήριον ἦτο διδασκαλεῖον ἀληθὲς πάντων τῶν παρ' αὐτῷ μαθητευσάντων. Ἐπρέσβευε δ' ἐνδομύχως ὅτι πρόσοδος ἐν Ἑλλάδι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, οὐδὲ θέλει προαχθῆ ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία ἄνευ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Διωρίσθη δὲ τῷ 1850 ὑφηγητὴς τῆς ὀργανικῆς χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ὡσαύτης διωρίσθη τῷ 1861 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς φαρμακευτικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ἀπηλλάγη τῷ 1863. Ὁ δὲ καθηγητὴς νῦν τῆς χημείας κ. Χρηστομάνος ἐκφωνῶν τὸν ἐπιτάφιον τοῦ τεθνεώτος, ἀνωμολόγησεν ὅτι ὅτε ἐκλήθη ὡς ὑφηγητὴς τῆς χημείας τῷ 1863 νὰ παραλάβῃ τὸ χημεῖον τοῦ Πανεπιστημίου, εὗρεν ἐν αὐτῷ τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου κομισθέντα ἀναλυτικὸν ζυγόν, παρὰ τοῦ Κρίνου ἀγορασθέντα, καὶ ὅτι ὁ ζυγὸς οὗτος ἐνέπλησεν αὐτὸν χάριτος, διότι ἦτο τὸ πρῶτον τεκμήριον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἣν προεσχδιάζεν ὁ μακκαρίτης Κρίνος προμηθευθεὶς αὐτόν, καλῶς γινώσκων ὅτι ἄνευ ζυγοῦ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ χημεία.

* *

Ὁ Σταμάτιος Κρίνος δὲν συνέγραψε μέγα καὶ ὀγκώδες σύγγραμμα, ἀλλ' ἐξέδωκε πολλὰς μονο-

γραφίας καὶ διατριβάς ἐν περιοδικοῖς, ἐν οἷς καὶ (ἐν αὐτῇ τῇ Ἐστίᾳ), ὧν ἐνθουμούμαι προχείρως βιογραφίαν τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα δημοσευθεῖσαν τῷ 1879. Ἐδημοσίευσεν δὲ μονογραφίαν περὶ στύρακος, καὶ πολλὰς διατριβάς ἄλλας εἰς Ἀσκληπιόν, ὧν ἐξέδιδε μετ' ἄλλων τῷ 1856 — 59. Ἀλλὰ ἐν κοινωνίᾳ, οἷα ἡ ἡμετέρα, μὴ ἀφθονοῦσα ἀνδρῶν ἐπιστημόνων, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ ἦθη δὲν διεπλάσθησαν ἐτι ἀρκούντως ὥστε ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος νὰ πρωτεύῃ ἐν παντί, δὲν πρέπει οἱ ἐπιστήμονες νὰ κρίνονται μονομερῶς, ἂν συνέγραψαν ἡ μὴ, διότι τὸ συγγράφειν ἐν Ἑλλάδι ἐπιστημονικὰς συγγραφὰς δὲν εἶνε εὐκόλον ἔργον, ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐξεταζόμενον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐρευνᾶται ἂν ὡς καθηγηταὶ, ἡ ὡς ὑπάλληλοι, ἡ ὡς μέλη σωματείων ὑπὲρ τῆς κοινωνίας εἰργαζομένων ἐπέδρασαν σωτηρίως πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης, καὶ πρὸς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας, καὶ ἂν ταῦτα πάντα συνεδύαζοντο πρὸς χαρακτῆρα εὐθὺν καὶ ἐντιμον, ἀνδρικόν καὶ ἀξιωματικόν.

Οὐχ ἦττον ὁ Κρίνος, ἡσχολεῖτο εἰς συγγραφὴν ἔργου μεγάλου τῆς «φυσικῆς ἀρχαιολογίας» ὅπερ, ἂν ὁ θάνατος δὲν ἀφῆρπαζεν αὐτόν, κυρίως δὲ ἂν ἡ κατατρυχούσα αὐτὸν νόσος δὲν ἐμείου τὴν φιλοπορίαν του, ἦθελε φέροι εἰς πέρας, μόνος οὗτος, παρασκευασθεὶς εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην διὰ μακροῦ χρόνου, δυνάμενος νὰ συγγράψῃ τοιοῦτον ἔργον.

Τὸ ἔργον του τοῦτο συνίστατο εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν φυτῶν, τῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἀναφερομένων, ὧν πολλὰ ἄγνωστον πρὸς ποῖα ἀντιστοιχοῦσι, μὴ ὀνομαζόμενα σήμερον διὰ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν ὀνόματος. Οἱ συγγραφεῖς τῆς Δύσεως, οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον τῆς κλασικῆς καὶ βυζαντινῆς χλωρίδος, ὑπέπεσαν ἐξ ἀγνοίας τῆς νεοελληνικῆς, καὶ ἐκ τῆς ἀτελοῦς περιγραφῆς τῶν ἀρχαίων, εἰς πολλὰ σφάλματα. Περὶ τῆς μεθόδου δὲ καθ' ἣν εἰργάζετο περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον ἐξέδωκε διατριβὴν εἰδικήν, ἵνα διαφωτίσῃ καὶ ἄλλους, θεωρῶν καὶ πάνυ ὀρθῶς ταύτην ὡς τὴν καταλληλοτάτην. Ἡ περὶ ταύτης μελέτη του ἐδημοσιεύθη, τῷ 1881 ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ ἐπιστημονικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν φυτῶν διὰ τῶν ὀνομάτων τοῦ λαοῦ κατὰ τόπους καὶ χρόνους, καὶ τῆς ἐκ τούτου ὠφελείας εἰς τὴν ἐτυμολογίαν καὶ λεξικογραφίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.»

Εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ἦτο προσκεκολλημένος ψυχῇ τε καὶ σώματι. Παρὰ παντός, καταγομένου ἰδίως ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐζήτει φυτὰ καὶ γλωσσάρια· ἀνεζήτει τὴν δημῶδη ὀνομασίαν ἐκάστου φυτοῦ κατὰ τόπους διαφόρους, καταγράφων πάντα τὰ συνώνυμα· ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινὸν ὄνομα ἠδύνατο νὰ εἶνε αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον, ἀλλὰ παρεφθαρμένον καὶ ἡλλοι-

ωμένον ἐκ τοῦ χρόνου, ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς κλα-
σικούς Ἕλληνας, εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, εἰς τοὺς
περιηγητάς, ὧν εἶχε πλουσιωτάτην συλλογὴν, εἰς τὰ
γλωσσάρια, ἱατροσόφια τοῦ μέσου αἰῶνος, εἰς ἀρ-
χαῖα χειρόγραφα, διότι μόνον διὰ τοιαύτης ιστορι-
κῆς μεθόδου ἦτο δυνατόν ν' ἀποφανθῆ τις ἀσφαλῶς.
"Ὅτε ἐπανελθὼν ἐγὼ ἐκ τῆς ἐν Ἄνδρῳ περιουσίας
μου τῷ 1879, ἐκόμισα χάριν τοῦ Κρίνου, ὀλίγα φυ-
τὰ μετὰ σημειώσεως τῶν κοινῶν ὀνομάτων, καὶ
ἐπέδειξα εἰς αὐτὸν ἐν, τὸ παράσιτον φυτὸν
τῶν κυάμων καὶ τοῦ ὀρόβου, εἰπὼν ὅτι ὀνο-
μάζεται ἐν Ἄνδρῳ *ρούβαλο*. α "Ω! μοι εἶπε
χαίρων, εἶνε ἡ ὀροβάχχη τῶν ἀρχαίων, ἧς τὸ
ὄνομα διετηρήθη ἐν Ἄνδρῳ παραφθαρὲν εἰς
τὸ *ρούβαλο*. Καὶ ὀλίγας ἔτι ἡμέρας πρὸ τοῦ
θανάτου του, ὅτε συναντήσας αὐτὸν καθ' ὁδὸν
βαδίζοντα, κεκυρτωμένον καὶ ἐξησθενωμένον ἐκ
τῆς ἰπαράτου ἀσθενείας, ἧτις ἐπὶ δεκατρία ὄλα
ἔτη ἐβασάνιζε καὶ ἐταλαιπώρει αὐτόν, ἠρώτησα
πῶς ἔχει.— Ἄφησε μοι εἶπε τὰ τῆς υἰείας μου
εἶμαι πλήρης χαρᾶς διότι βαίνω ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ
προσδιορισμοῦ τοῦ λωτοῦ τῶν ἀρχαίων.

Ἄλλ' ὄλα ταῦτα ἐν μιᾷ στιγμῇ ἐξέλιπον.
Πᾶσα ἐκείνη ἡ ζωηρὰ καὶ νοήμων ἀτομικότης
ἔκειτο νεκρὰ περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 11 Ἰανουα-
ρίου, περιτετυλιγμένη ἐν τῇ σινδόνῃ τοῦ θανάτου.

* *

Ὁ Κρίνος ἀπέκτησε πολλὰ τέκνα, ἀλλὰ δύο
μόνον ἐπέζησαν υἱὸς καὶ θυγάτηρ, ἅτινα ἠτύχη-
σε νὰ ἰδῆ ἀναπτυχθέντα ἐν ἀκμῇ νεότητος ὡς
βλαστοὺς νεοθαλοῦς ἐλαίας κύκλω τῆς τραπέ-
ζης του. Ὑπῆρξε κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ δίκαιος,
ὑπερήφανος ἄνευ ἀλαζονείας, μετριοφρων μέχρι
δειλίας, εὐλικρινὴς καὶ ἄδολος φίλος καὶ εὐγενὴς
τὴν ψυχὴν. Ἐμίσει μόνον τὴν ὑπόκρισιν, καὶ
τὴν κολακείαν καὶ τοὺς νόθους ἐκείνους τρόπους
τῆς φιλοφροσύνης τινῶν, οἵτινες μὲ τὸ μεδίωμα
εἰς τὰ χεῖλη καὶ τὸ δηλητήριον εἰς τὴν καρ-
δίαν περιποιῶνται πάντας ἀνενίζοντες εἰς τὸ
ἴδιον μόνον συμφέρον καὶ περὶ τοῦτο μόνον σπου-
δάζοντες, οἵτινες χαιρετῶσι μέχρις ἐδάφους τὸν συ-
ναντῶμενον γνώριμον, παρερχομένου δὲ τούτου
ὑπονομεύουσι τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἀρετὴν. Εἶ-
χεν ὁ Κρίνος πλήρη τὴν συναίσθησιν τῆς ἀξίας
του καὶ τῶν χρόνων του καὶ τῆς ἡλικίας του. Εἰς
τὰ συνέδρια καὶ τὰ σωματεῖα, ὧν ἦτο μέλος
δὲν ἠγάπα νὰ κἀθηται πρόσωπον βωθὸν εἰς οὐ-
δὲν συντελοῦν, ἀλλ' ἐνεργὸν καὶ δρῶν, διὰ τοῦ-
το ἅμα ὡς ἐβλεπεν ὅτι εἰς οὐδὲν ἠδύνατο νὰ
συντελέσῃ παρηγεῖτο καταλείπων εἰς ἄλλους τὴν
θέσιν. Εἶχε τὴν φιλοπατρίαν τοῦ σώφρονος ἀνδρός,
οὐχὶ τὴν ἐπιδεικτικὴν καὶ δημαγωγικὴν, τὴν
ἀδιαλείπτως μεμφιμοιροῦσαν κατὰ παντός πολι-
τευομένου. Τῷ 1879 ἀνετύπωσεν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐκ
τῆς Γεωγραφίας τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου καὶ
Γρηγ. Κωνσταντᾶ, τῆς ἐκδοθείσης τῷ 1791, τὸ

μέρος τὸ ἀφορῶν τὰ ὄρια τῆς ὅλης Ἑλλάδος,
προσθέσας καὶ γεωγραφικὸν πίνακα, ὑπὸ τὸν τί-
τλον «Σύνοψις ἐθνικῆ, περιέχουσα ἐπιτομὴν χρο-
νολογικὴν καὶ ιστορικὴν τῶν μεταβολῶν τῆς Ἑλ-
λάδος καὶ Γεωγραφίαν αὐτῆς κτλ.» Ἐδημοσίευσεν
δὲ ἄνωνύμως καὶ διένειμεν εἰς τοὺς φίλους αὐτοῦ
δωρεάν, ὅπως μάθωσιν, ἔλεγεν, ὅποῃ τὰ ἀληθινὰ
ὄρια τῆς Ἑλλάδος, καὶ πῶς ἐγράφοντο αἱ γεω-
γραφίαι τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν παλαιῶν διδασκά-
λων, καὶ ὅποῃαι ἰδέαι ἐνεπνεύοντο εἰς τοὺς Ἕλληνας
περὶ τῆς ὅλης Πατρίδος.

* *

Ὁ Σταμάτιος Κρίνος ἠτένιζε πρὸς τὸ τέλος
τοῦ βίου του, ὅπερ ἐβλεπεν ἐγγίζον, μετὰ τῆς ἀ-
ταραξίας ἐκείνης, ἣν ἐμπνέει εἰς τὰ ἄτομα ἡ
μάθησις, καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν νό-
μων τῆς φύσεως, διετήρησεν δὲ τὴν ἀταραξίαν
ταύτην καὶ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγ-
μάς. Τὸ πρόσωπόν του τεθνεώτος ἦτο πλήρες γα-
λήνης καὶ ἡμερότητος, δὲν ἦτο πρόσωπον νεκροῦ,
ἀλλ' ἀνθρώπου ζῶντος, κλείσαντος διὰ παντός
τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς τῆς ζωῆς, ἐν πλήρει
συναίσθησιν ὅτι ἐξεπλήρωσεν τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐν
τῷ κόσμῳ ὡς πολίτης, ὡς ἐπιστήμων, ὡς οἰκογε-
νειαρχῆς τὸ καθῆκόν του.

AN. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

ΘΥΜΟΣΟΦΙΑ ΨΙΤΤΑΚΟΥ

Ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Πα-
ρισίων ἀνεκινήθη πρὸ τριετίας περίπου τὸ ζήτη-
μα τῆς νοημοσύνης παρὰ τοῖς ζώοις· πολλοὶ δ'
ἔκτοτε πειστικαὶ ἀφηγήσεις ἐδημοσιεύθησαν ἐν
αὐτῇ καὶ περιγραφαὶ καταδεικνύουσαι τὸ θυμό-
σπον τῶν ζώων. Ἐν τινὶ δὲ τῶν τελευταίων φυλ-
λαδίων τοῦ μηνσθέντος περιοδικοῦ ὁ H. de-La-
caze-Duthiers μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου.
ἐπιστέλλει τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ ψιττακοῦ αὐτοῦ.

«Ἐχω ψιττακὸν ἰκανῶς πρᾶον, διάφορον
κατὰ τοῦτο τῶν ὁμοφύλων του καὶ οὗτος δὲ δὲν
δεικνύει πρὸς πάντας ἀγάπην ἀλλὰ μόνον πρὸς
τινας κατ' ἐπιλογὴν, πρὸς ἄλλους δὲ ἀντιπαθεῖ
σφόδρα καταδιώκων αὐτοὺς διὰ βραμφοῦν καὶ
πλήττων διὰ τῶν πτερύγων.

Ὁ ψιττακὸς οὗτος ἔχει ἰσχυρὰν μνήμην. Μὲ
παρakoλουθεῖ εἰς τὰ ταξιδιά μου, ἀντιλαμβάνε-
ται δὲ πληρέστατα πού εὐρίσκεται, ἐν τῇ ἐξοχῇ
ἢ ἐν τῇ πόλει· ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ εἶνε διάφο-
ρος κατὰ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του, καὶ αἱ φι-
λίας δ' αὐτοῦ μεταβάλλονται ὡς καὶ αἱ ἕξεις, ὡς
ἀνακτᾶται ταχέως.

Ὡς ἀπόδειξις τῆς διαρκείας τῶν ἀναμνήσεων
του ὡς χρησιμεύσῃ τότε. Δὲν εἶνε κακός, ὡς εἶ-
πον, ἀλλὰ δὲν δυσκολεύεται νὰ βραμφίσῃ πάντα
ἐμβάλλοντα αὐτόν εἰς ἀδημονίαν. Ποθεῖ καθ' ὅ-